

Algirdas M. Budreckis

ALGIRDAS

Senovės Lietuvos valstybininkas: jo veikla ir laikai

Mokslo ir
enciklopedijų
leidybos centras
Vilnius 2021

Specialusis redaktorius
Tomas Baranauskas

Šį leidinį draudžiama atgaminti bet kokia forma, viešai skelbti ar padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais internete, platinti jo kopijas – parduoti, nuomoti, teikti panaudai, be autoriaus sutikimo išleisti ir versti. Taip pat draudžiama šį kūrinį, esantį bibliotekose, mokymo įstaigose, muziejuose arba archyvuose, viešai skelbti ar padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

- © Algirdas M. Budreckis, 2021
- © Tomas Baranauskas, 2021
- © Tatjana Aleknienė, vertimas, 2021
- © Romas Dubonis, meninis apipavidalinimas, 2021
- © Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2021

ISBN 978-5-420-01833-0

Turinys

Leidėjų žodis /	7
Įvadas /	9
Algirdas /	12
Gedimino valstybė /	23
Jaunutis /	33
Kryžiuočių ordinas /	36
Ruošimasis kryžiaus karui /	40
Perversmas /	46
Ar buvo diarchija? /	51
Algirdo asmuo /	58
1345 metų karas /	64
Tolesnė kryžiuočių taktika /	69
Lietuvių kovos su kryžiuočiais /	76
Naujasis magistras Vinrichas fon Kniprode /	83
Lietuvių–kryžiuočių kovos Nemuno slėnyje /	88
Strėvos mūšis /	95
Kęstutis nelaisvėje /	102
Kauno pilies apgulimas /	105
Kęstutis /	115
Butauto incidentas /	120
Rūdava /	124
Liubarto kovos išsilaikyti Voluinėje /	133
Pastangos atversti Gediminaičius į katalikybę /	155
Algirdo stačiatikių politika /	167
Algirdo tikėjimas /	179
Algirdo dinastinė politika /	192
Algirdo Rytų politika /	203
Ekspansija kardu /	205
Santykiai su Pskovu /	208
Santykiai su Naugardu /	216

Algirdo santykiai su Maskva /	221
Santykiai su totoriais /	227
Kijevo užėmimas /	236
Podolės užkariavimas /	246
Smolenskas /	254
Briansko, Černigovo ir Naugardo-Severskio prijungimas /	260
Santykiai su Tvere /	263
Pirmasis Algirdo žygis prieš Maskvą /	268
Antrasis Algirdo žygis prieš Maskvą /	279
Trečiasis Algirdo žygis prieš Maskvą /	285
Algirdo imperija /	294
Nepakviesti svečiai /	304
Algirdo mirtis /	308
Algirdo įvertinimas /	314
Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo chronologija /	317
Priedas – Algirdo teologinis laiškas Konstantinopolio patriarchui /	323
Santrumpos /	327
Bibliografija /	328
Asmenvardžių rodyklė /	346
Vietovardžių rodyklė /	358
An Assessment of Grand Duke Algirdas' Reign /	370
Algirdo politinė biografija Algirdo M. Budreckio akimis <i>Tomas Baranauskas</i> /	374
Komentarai <i>Tomas Baranauskas</i> /	381

Leidėjų žodis

Lietuvos praeitis yra graži ir didinga, jos istorija yra plati, tačiau vis dar pilna spragų, ypač apie XII–XIV šimtmečio Lietuvos valstybingumą ir jos valdovus. Apie kai kuriuos to meto valdovus, žinoma, daugiausia remiantis įvairiausiais svetimųjų šaltiniais, randame daugiau žinių, apie kitus mažiau. Naudodamiesi tomis žiniomis, mūsų istorikai paruošė eilę studijų, tačiau Didysis Lietuvos Kunigaikštis Algirdas to meto valdovas ir karvedys, išplėtęs Lietuvos teritoriją giliai į rytus, kažkaip mažokai susilaukė dėmesio, nors apie jį daug prirašyta to meto rusų ir lenkų kronikose. Žinoma, ta medžiaga ne visiems buvo prieinama ir neatsirado iki šiol, kas ją surinktų, paruoštų ir išleistų lietuvių kalba.

Visi turėtume būti dėkingi mūsų jaunam istorikui dr. Algirdui Budreckiui, kuris ryžosi surinkti tą medžiagą, kruopščiai ją išstudijuoti ir paruošti šią plačią monografiją apie mūsų Ldk Algirdą.

Lietuvos šaulių sąjungos tremtyje New Yorko Simo Kudirkos šaulių kuopa, išleisdama šią monografiją, tikisi bent mažyte dalimi užpildysianti tą spragą Lietuvos istorijos puslapiuose.

Buvo įdėta daug darbo ir pastangų, kol šis veikalas išvydo šviesą. Į šį darbą įsitraukė daug asmenų, be kurių pagalbos kažin ar būtų buvę galima šiandien gėrėtis šiuo vaisiumi. Šaulių kuopos vardu dėkoju visiems, kurie vienu ar kitu būdu daugiau ar mažiau prisidėjo prie visų tų pastangų nugalėti įvairiausias kliūtis, kad šis veikalas būtų išleistas. Išskirtinai noriu padėkoti poetui Leonardui Žitkevičiui už šio veikalo kalbinę priežiūrą, rašytojui ir dailininkui Pauliui Jurkui už šios monografijos redakcijos techninę priežiūrą ir meninį apipavidalinimą, rašytojui kpt. Petrui Jurgėlai už vardyno ir vietovardžių sąrašo sudarymą ir tėvų Pranciškonų spaustuvės darbuotojams už puikiai atliktą spaudos darbą. Taip pat nuoširdi padėka šauliui Kazimierui Bačauskui, ilgamečiui kuopos sekretoriui, už puikiai pravestą piniginių vają šios knygos paramai, visiems mecenatams ir garbės prenumeratoriams už dosnias aukas ir visiems tiems, kurie užsisakė šią monografiją iš anksto.

Tepuošia ši monografija kiekvieno lietuvių knygu lentyną!

New Yorkas, 1981 metų lapkritis

Kęstutis K. Miklas

LŠST

New Yorko Simo Kudirkos šaulių kuopos pirmininkas

Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo atvaizdas sidabrinėje 50 litų monetoje pagal skulptoriaus Vytauto Kašubos sukurtą medalį. Monetos dailininkai Giedrius Paulauskis ir Antanas Žukauskas. Išleidimo data 1998 m. Fotografas Arūnas Baltėnas

Įvadas

Didysis Lietuvos kunigaikštis Algirdas, vienas gambiausių pagoniškosios Lietuvos valstybininkų, ligi šiol dar nėra susilaukęs išsamesnės studijos lietuvių kalba. Nėra apie jį stambesnių monografijų nė kitomis kalbomis. Vienintelis veikalas yra Kazimierzo Stadnickio *Olgierd i Kiejstut* (1870). Rusų kalba rimčiausiai nagrinėjo Algirdo kunigaikščiavimą Vladimiras Antonovičius veikalė *Očerķ istorii Velikago Kniažestva Litovskago do poloviny XV stoletija* (1878).

Galėjome veikalų tikėtis nepriklausomos Lietuvos laikotarpyje, nes pasirodė eilė monografijų apie kitus senovės Lietuvos valdovus: J. Pfitznerio *Ldk Vytautas kaip politikas* (1930 m. vertimas), I. Jonyno *Kęstutis* („Lietuvos Aidas“, 1932) ir *Jogaila* („Židinys“, 1934), Ant. Kučinsko *Kęstutis, lietuvių tautos gynėjas* (1938), A. Šapokos suredaguotas kolektyvinis veikalas *Jogaila* (1935), P. Šležo suredaguotas *Vytautas Didysis* (1930) ir J. Totoraičio *Mindaugas Lietuvos karalius* (1932).

Vytauto jubiliejiniai metai Lietuvos istorikus paskatino domėtis Vytautu, Jogaila ir Vytauto tėvu Kęstučiu. Su Algirdu susijusias temas tame laikotarpyje nagrinėjo lenkų istorikai K. Chodynckis, J. Puzyna ir H. Paszkiewiczus.

Vis dėlto yra tiek lietuvių, tiek kitataučių istorikų, kurie pripažino ir tebe pripažįsta, kad šalia Vytauto Algirdas buvo gambiausias senovės Lietuvos valdovas. Jo diplomatija, karyba ir užkariavimai sudarė aplinkybes Vytautui iškelti Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę į vyraujančias Rytų Europos valstybes. Kęstutis pasižymėjo Lietuvos gynyboje, o Algirdas buvo Lietuvos plėtros grindėjas. Jis nuosekliai vykdė ekspansinę politiką, kuri padvigubino Lietuvos valstybės plotus ir suteikė etnografinę Lietuvai ir reikalingų karių, ir resursų atsispirti Kryžiuočių ordino agresijai. Ordinui talkino Vakarų Europos riteriai, Ldk Algirdas rado vasalų slaviškuose Rytuose, kurie atsvertė Vakarų karinę paramą kryžiuočiams. Algirdas buvo ir Vytauto Didžiojo politinis auklėtojas.

Lietuviuose Kęstučio asmenybė yra kaip riteriškumo ir senų papročių gerbėjo pavyzdys, o Algirdas – pavyzdys, kaip iškelti tautos valstybingumą, kaip

sėkmingiau sutelkti tautos jėgas valstybės gerovei ir plėtrai. Algirdas davė pavyzdį, kaip diplomatiškai suderinti kaimynų interesus savos tautos ir valstybės naudai. Žodžiu, Kęstutis apeliavo į lietuvių jausmus, o Algirdas – į jo protą.

Kodėl Algirdas lietuvių mokslininkų užmirštas? Iš dalies kaltė glūdi M. Karamzino panslavistiniame ir didžiarusiškame mite, jog Algirdas buvęs rusininkas ir rusiškosios Kijevo valstybės atgaivinimo veiksnys. Panašiai apibūdino Algirdo asmenį ir veiklą V. Antonovičius, S. Solovjovas ir dabartiniai didžiarusiškumo šalininkai Rytų Europos istoriografijoje.

Antonovičiaus mintys darė įtaką tokiems aušrininkams romantikams, kaip dr. Jonui Šliūpai. Noromis nenoromis toks nusiteikimas prieš Algirdą pasiekė šio amžiaus lietuvių istorikus. Kilo paprastas apibendrinimas, jog Kęstutis – tikras Lietuvos patriotas, o Algirdas – ne. Ir vis dėlto „nepatriotas“ Algirdas suformulavo Vakarų valstybininkams tezę, jog Prūsai, Kuršas ir Žiemgala yra Lietuvos dalys. Vis dėlto Ldk Algirdas neprimetė stačiatikių tikėjimo etnografinėi Lietuvai. Vis dėlto dauguma jo sūnų turėjo ir lietuviškus tautinius vardus.

Ldk Algirdas nusipelnė didesnio dėmesio ir rimtesnių studijų. Būtų perdėm ambicingas užsimojimas išeivijoje parašyti išsamiausią ir autoritetingą veikalą apie Algirdą. Vis vien kur nors reikia pradėti. Sovietinė istoriografija atmeta istorinės Lietuvos veikėjų biografijas kaip buržuazines svajones. Išvengus kraštutinybių tarp karlailiško¹ herojų garbinimo ir abstraktaus tam tikrų masių sąveikos dėsningumo, galima tyrinėti tam tikras epochas ir laikotarpius, atsižvelgiant į pavienių istorijos dramos veikėjų gyvenimą.

Man pačiam teko pirmą kartą miklinti plunksną algirdine tema 1958 m. Rusijos istorijos kurso referate. Esu parašęs keletą trumpų populiaraus pobūdžio straipsnių apie tam tikrus įvykius Algirdo laikais.

Kiek plačiau aprašiau Algirdo nukariavimus savo karinėje studijoje „Lietuviškoji ekspansija“. Bet ir tos studijos skyrius apie Algirdą gana kuklus, maždaug 30 puslapių.

Užsimojau įsigilinti į Algirdo istoriją ir pamėginti šiek tiek užkišti spragą mūsų istorinėje literatūroje. Nors gal būtų didesnė praktiška nauda parašyti veikalą anglų kalba, pasiryžau papildyti lietuvių istorinį lobyną gimtąja kalba. 1970 m. rudenį pradėjau rinkti visus prieinamus šaltinius ar jų reprodukcijas.

* 1 Karlailiškas – būdingas anglų istorikui Thomui Carlyle'ui, aukštinius didvyrių vaidmenį istorijoje.

jas. Vakarais ir savaitgaliais rausiausi Niujorko, Filadelfijos ir Bostono miestų bei universitetų bibliotekose. Darbas ėjo labai lėtai, nes pragyvenimo šaltinis nebuvo akademiškas, o, bendrai tariant, visuomeniškas komerciškas. Be to, reikėjo rašyti kitomis temomis, o kartais, kaip diversiją, imdavau rašyti trumpesnius kitų temų istorinius straipsnius. Tik laisvalaikį galėjau skirti Algirdo tematikai ir tai tikrai tuomet, kai buvo tinkamas ūpas.

Jau 1972 m. pradžioje buvau paruošęs 100 puslapių pirminę redakciją. Nepatenkintas tuo ėmiau plačiau ir giliau knistis į šaltinius. Pradėjau Algirdo monografiją rašyti 1975 m. pradžioje. Reiškia, šaltinių surinkimas ir veikalo apipavidalinimas bei siužeto perdirbimas truko beveik penkerius metus.

Surinkau didžiausią bibliografiją. Be abejo, bus monografijų, veikalų ir mokslinių straipsnių, prie kurių negalėjau priėti. Jų neminiu. Aišku, bus ir studijų, apie kurias nieko nežinau. Bibliografijos telkimas yra daina be galo. Niekomet nebus galima visų šaltinių surinkti. Vis vien tyrinėtojai šio veikalo bibliografijoje ras visus kryžiuočių, rusų ir lenkų istorinius šaltinius, sutelktus JAV bibliotekose.

Kai kur išnašose pridėjau ištisus dokumentų vertimus, nes cituojama medžiaga svarbi ir sunkiai prieinama. Visi vertimai yra autoriaus, ir už juos jis visiškai atsako.

Stengiausi nušviesti Algirdo ne tik gyvenimą ir veiklą, bet ir jo istorinį laikotarpį. Šis Gediminaitis buvo svarbus veikėjas Rytų Europos istorijoje, tačiau reikia neužmiršti, kad, nežiūrint jo asmens genialumo, jis nebuvo antžmogis. Tiesa, jis darė poveikį saviškiams ir kaimynams, bet jo veiklą taip pat nulėmė ir vietinės aplinkybės, tarptautiniai įvykiai bei jų padariniai. Kitaip sakant, reikia Algirdo veiklą nagrinėti ir įvertinti pagal jo gyvenamąjį laiką. Kokiomis sąlygomis teko jam veikti? Ar jam pavyko įgyvendinti savo tikslus? Kiek tai pavyko? Ar jis tinkamai reagavo į tuomečius įvykius? Kas buvo jo varžovai? Ar tie amžininkai sėkmingiau ar prasčiau pasirodė susidūrę su Algirdo užmojais? Kitaip sakant, ar Algirdas nugalėjo savo varžovus? Kokios naudos būta tuometei Lietuvai iš jo diplomatinės ir karinės veiklos?

Į šiuos ir į daugelį kitų, tikslesnių, klausimų autorius stengėsi atsakyti šiame veikale. Išvados ir įvertinimas veikalo gale yra šio tyrinėjimo rezultatas.

Algirdas M. Budreckis
Quincy, 1975 rugsėjo 12